

RHETORICA SCANDINAVICA A

TIDSKRIFT FÖR SKANDINAVISK RETORIKFORSKNING

e-artikel:

Quintilianus: Om efterligning

RHETORICA SCANDINAVICA NR. 16 - 2000

Version 2006-06

Se

[www.rhetorforlag.se/rhetorica/e]
för senaste version

© Rhetor förlag AB 2006

Denna e-artikel är enbart för privat bruk.

Dokumentet får inte tillhandahållas eller distribueras
utan förlagets skriftliga tillstånd.

Om Rhetorica Scandinavica och e-artiklar:

www.rhetorforlag.se

KLASSIKERNE: INTRODUKTION

I dette nummer bringer vi hele to klassikere – om ét og samme emne – nemlig *efterligning* (*imitatio*). De to tekster er skrevet med cirka 1500 års mellemrum; den første af 'Europas lærer', Quintilian, den anden af 'Tysklands lærermester', Melanchthon.

I dag, hvor originalitet regnes for en kvalitet i sig selv, forekommer efterligning at være en noget underlødigt beskæftigelse. Det moderne samfund hylder eneren, og i skolernes målsætninger er det evner som 'selvstændig og kritisk tænkning' der skal fremelskes i eleverne – og ikke evnen til at tale som en Brandes eller skrive som en Ibsen. Det klassisk-retoriske *imitatio*-princip forekommer således at være en forældet ide om hvad et menneske skal kunne.

Ved at læse de gamle retorers skrifter finder vi imidlertid ud af at efterligning ikke nødvendigvis står i modsætning til originalitet. Efterligningen er først og fremmest et *didaktisk* princip; ikke et mål, men et middel – til at tilegne sig mestrenes, og dermed kulturens *topoi*, stiltræk med mere, og til at anvende dem på en original måde i sin egen tid.

Et udmærket billede på denne didaktik kan vi finde i billedkunsten. Der er i historiens løb talrige eksempler på store malere som i deres ungdom eftergjorde stilen, motiverne med videre hos deres forbilleder, for sidenhen at finde sig selv som kunstnere. Dette gælder naturligvis de klassiske mestre – der ligesom retorerne blev skolet gennem efterligning – men også mere moderne. Således findes der billeder af den unge Picasso som, uden at være kopier, ligner en Velázquez, en Renoir, en Chagall. Den østrigske tegner og maler Egon Schiele har selv hævdet at han "gik igennem" Gustav Klimt – og vist er der i den sene Schiele endnu spor af Klimt, men

billederne er alligevel dybt originale.

Som Pernille Harsting gør opmærksom på i sin introduktion på de følgende sider, handler Quintilians tekst netop ikke kun om efterligning, men også om originalitet. Quintilian levede og skrev i oldtiden, men hans tanker er stadig overraskende friske og vedkommende. Temaet om efterligning og originalitet er ikke et kuriøst levn fra en fjern tid, men kan anskues som en vigtig akse i den vestlige kultur som sådan. Som bekendt kulminerer temaet i romantikken hvor ideen om geniet fødes og den uforenelige modsætning mellem originalitet og efterligning opstår – en modsætning der præger vores tænkning endnu i dag. En af de store værdier ved Quintilians tekst er at den – som så ofte når vi læser tekster fra oldtiden – kan hjælpe os til at gå 'bagom' vores moderne begrebsmodsatninger og (gen)opdage perspektiver som vi ellers var blinde for.

Ved at læse Melanchthons tekst om efterligning, som følger efter Quintilian-teksten, kan vi få gendrevet et par andre moderne fordomme. Blandt andet ideen om at retorik er en lære om form, og at efterligningen derfor kun skal gå på stilen. Som Christian Kock skriver i sin introduktion, så er retorikken – og dens princip om efterligning – i Melanchthons øjne ikke så vigtig fordi alle skal være veltalere, men snarere fordi den kan lære os at *tænke*. Efterligningen består således ikke alene i at efterligne ord og stilgreb, men også i at studere og eftergøre forbilledernes *inventio* og *dispositio*. Efterlignings-princippet kan således anskues som en art tænkningens mesterlære.

Mere om alt dette på de følgende sider.

Kell Jarner

KLASSIKEREN 1: INTRODUKTION

Marcus Fabius Quintilianus blev født omkring år 40 i Calahorra i Nordspanien og døde i Rom omkring år 96. Som ung studerede han retorik i Rom; derefter vendte han for en periode hjem til Spanien, og i 68 fulgte han statholderen, den kommende kejser Galba, tilbage til Rom. Her fik han i 71 under kejser Vespasian tildelt, hvad der betragtes som historiens første statslige profesorskab i retorik. I nogle år var Quintilian desuden privatlærer for kejser Domitians to arvinger.

I den senere del af sit liv skrev Quintilian en afhandling om årsagerne til veltalenhedens forfald, *De causis corruptae eloquentiae*. Afhandlingen er gået tabt, og vort kendskab til dens indhold begrænser sig til referencer i den samtidige litteratur. Efter afslutningen af *De causis* begyndte Quintilian at nedskrive sit hovedværk, *Institutio oratoria*, En talers uddannelse. Værket opsummerer Quintilians forståelse af retorikkens væsen og indhold og er baseret på de praktiske erfaringer, han havde høstet gennem et livs pædagogiske virke.

En talers uddannelse lå færdig omkring år 95 i tolv bøger, der følger taleren fra fødsel til pensionsalder, fra hans første sproginlæring til hans sidste retssag: bog 1 handler om alt det, der ligger forud for retoriklærerens pligter, det vil sige barnets første år til og med undervisningen hos grammatiklæreren. Bog 2 drejer sig om elementarundervisningen hos retoriklæreren og indeholder desuden en grundig diskussion af retorikfagets status og indhold. I de følgende bøger behandles talerens arbejdsfaser, først *inventio* og *dispositio* (bog 3-7), dernæst *elocutio*, *memoria* og *pronuntiatio* (bog 8-11), mens bog 12 som den sidste i værket diskuterer den færdiguddannede talers personlige egenskaber og moral-

ske forpligtelser, hans talestil og ideelle karriereforløb.

Den tekst, jeg nedenfor har oversat til dansk, udgør et centralt afsnit i Quintilians redegørelse for den sproglige bearbejdning af stoffet. I håndskrifttraditionen — men ikke nødvendigvis fra Quintilians egen hånd — er kapitlet benævnt “Om efterligning” (*De imitatione*), og den gængse opfattelse af, hvad kapitlet drejer sig om, er formuleret af George A. Kennedy i *A New History of Classical Rhetoric*:

The second chapter of [book 10] is the best surviving account of the theory of “imitation” of literary models as the source of excellence in writing. The student is recommended to imitate the style of a variety of writers and especially to imitate strong examples of qualities in which he is weak.¹

Imidlertid indeholder Quintilians tekst i lige så høj grad en teori om originalitet som om efterligning. Begge dele er af største vigtighed for talekunsten, understreger Quintilian, omend på hver sin måde og hvert sit tidspunkt. Efterligning er det nødvendige udgangspunkt for enhver form for indlæring; men ligesom eleven i retorskolen snarest muligt skal begynde at konkurrere med sine jævnbyrdige og søge at overgå dem (og den proces beskriver Quintilian i bog 2), således skal også den uddannede taler tage kampen op ikke blot med sine samtidige konkurrenter, men også med sine forgængere og forbilleder, og bestræbe sig på at blive endnu bedre end dem. Med andre ord: hvor efterligning ligger til grund for indlæringen efter det princip, René Girard i vore dage har kaldt “mimetic desire” —

¹ Kennedy (1994), s. 184.

med Quintilians ord: "I alle livets forhold er det jo sådan, at vi gerne selv vil kunne gøre det, vi synes om hos andre" (jævnfør nedenfor side 8) — er konkurrence (*aemulatio*) en forudsætning for nyskabelse (*inventio*).²

Målet er den fuldkomne taler, en idealforestilling, som Quintilian har overtaget fra sit store forbillede Cicero. Mens Cicero i *Orator* lader forstå, at man ikke skal gøre sig håb om at finde bedre talere end Demosthenes blandt grækerne og ham selv blandt romerne, insisterer Quintilian imidlertid på retorikkens fortsatte vækst. Jo flere gode forbilleder og jo mere viden taleren har til sin rådighed, jo bedre er talekunstens vilkår.

Quintilian er ofte, på baggrund af hypoteser om indholdet af hans tabte afhandling om veltalenhedens forfald, blevet gjort til talerør for en pessimistisk holdning til retorikkens fremtid i den romerske kejsertid. Hans kapitel om efterligning og originalitet kan naturligvis, ligesom resten af *En talers uddannelse*, fortolkes som en besværgelse af tingenes aktuelle og sørgelige tilstand. Jeg vil imidlertid hævde, at det langt fra er forfaldets og afmagtens spøgelse, der går gennem Quintilians værk. Tværtimod kan fremstillingen af *En talers uddannelse* læses som forfatteren og læreren Quintilians egen styrkeprøve med en særlig stærk forgænger og et stort ideal, nemlig Marcus Tullius Cicero.³

Quintilians *Institutio oratoria* er oversat til de moderne hovedsprog. Vi kan glæde os til den nye engelske oversættelse, der er på vej i *Loeb Classical Library* til afløsning af H. E. Butlers noget problematiske oversættelse fra 1920-1922. På tysk findes Helmut Rahns oversættelse fra 1972-1975, og på fransk foreligger teksten i Jean Cousins oversættelse fra 1975-1980. Det nedenfor oversatte kapitel 2 fra bog 10 findes desuden i en separat engelsk oversættelse ved Michael Winterbottom fra 1972.

I Danmark udkom der på initiativ af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Fremmelse i årene 1776-1779 en serie oversættelser af Quintilians bog 10, 11 og 12. Oversættelserne mødte stor interesse, og hovedparten af dem blev genudgivet i 1794. Derudover begrænser de danske oversættelser sig til Hanne Ishøjs gengivelse fra 1996 af et uddrag af bog 10, kapitel 1, hvori Quintilian giver en oversigt over de græske og latinske forfattere, der særligt kan tjene som forbilleder for den kommende taler.

Med en tysk, en fransk og snart en god engelsk oversættelse er det spørgsmålet, hvor stort behovet er for en komplet dansk oversættelse af Quintilians *Institutio oratoria*, og hvor højt et sådant arbejde skal prioriteres. De kommende år vil vise, i hvilket omfang mine egne planer om at oversætte om ikke hele, så udvalgte dele af Quintilians værk til dansk lader sig realisere.

Pernille Harsting

2 Se Harsting (1998), s. 1328ff.

3 Se Harsting (1998), s. 1334ff.

Litteratur:

- Baden, Jacob (1794 [1776-79]), Hans Jørgen Gottschalck, Peder Schouboe og Isak Severin Frimann: *Qvintilians Undervisning i Veltalenheden. Tiende, Ellevte og Tolvte Bog*. H. C. Sander og H. C. Schröder, 1776-1779; 2. udgave: Gyldendals Forlag, 1794. København.
- Butler, H.E. (1920-1922): *The Institutio oratoria of Quintilian*, with an English Translation by H. E. Butler, The Loeb Classical Library, 4 bd., London.
- Cousin, Jean (1975-1980): *Quintilien, Institution oratoire*, texte établi et traduit par Jean Cousin, Association Guillaume Budé, 7 bd., Paris.
- Girard, René (1978): *"To Double Business Bound": Essays on Literature, Mimesis, and Anthropology*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Harsting, Pernille (1998): "Quintilian, Imitation, and 'Anxiety of Influence'", i: *Quintiliano: Historia y Actualidad de la Retórica* bd. 3, udg. af Tomás Albaladej, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño, s. 1325-1336.
- Ishøj, Hanne (1996): *Kritik og retorik. Quintilians litteraturhistorie Institutio oratoria X 1*, 46-131. Oversættelse med essays om Alexandriatraditionen og den antikke poesi og prosa. Aarhus universitetsforlag, Århus.
- Kennedy, George A. (1994): *A New History of Classical Rhetoric*. Princeton University Press, Princeton.
- Rahn, Helmut (1998 [1972, 1975]): *Marcus Fabius Quintilianus, Ausbildung des Redners, Zwölf Bücher*. Herausgegeben und übersetzt von Helmut Rahn, Texte zur Forschung, 2 bd., 1972 og 1975; 2. rev. oplag 1988. Begge: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- [Sahl, Laur.]: M. F. *Qvintilians Undervisning i Veltalenheden. Tiende Bog* [samt bog 11 og 12] (København o. 1776).
- Winterbottom, Michael (1972): "Imitation" [oversættelse til engelsk af Quintilian, *Inst. or. X.2*], i *Ancient Literary Criticism — The Principle Texts in New Translations*, udg. af D. A. Russell og M. Winterbottom, Clarendon Press, Oxford, s. 400-404.

KLASSIKEREN 1:

OM

EFTERLIGNING

Af Marcus Fabius Quintilianus
Oversat af Pernille Harsting

Et rigt ordforråd, en nuanceret brug af figurer og en metode til opbygning af sætningsperioder er, hvad man kan tilegne sig fra de forfattere, jeg omtalte i det foregående kapitel,¹ og fra andre læseværdige forfattere. I det hele taget skal man være opmærksom på alle eksempler på retoriske kvaliteter. Der er nemlig ingen tvivl om, at kunst (*ars*) for en stor del består i efterligning (*imitatio*). For selvom opfindelsen af noget nyt (*inventio*) kom først og er hovedsagen, så er det nyttigt at efterligne det, der er godt fundet på. I alle livets forhold er det jo sådan, at vi gerne selv vil kunne gøre det, vi synes om hos andre. For eksempel følger drengene bogstavernes linjer, når de skal lære at skrive, musikerne efterligner deres lærers stemme, malerne tager udgangspunkt i deres forgængeres arbejder, og bønderne i en velafprøvet dyrkningsmetode. Vi kan altså se, at begyndelsesgrundene i ethvert fag er udformet i overensstemmelse med en fastlagt standard. Det er nødvendigvis sådan, at enten ligner vi, eller også er vi forskellige fra de dygtige inden for vort fag. Naturen fremavler sjældent nogen, der er ens; det gør efterligning derimod ofte. Men selve dette princip, der giver os meget

lettere adgang til al slags viden, end tilfældet var for dem, der ikke havde noget, de kunne efterligne, kan volde stor skade, med mindre man anvender det forsigtigt og med omtanke.

Først og fremmest er efterligning ikke nok i sig selv, for det er et udtryk for åndelig dovenskab at stille sig tilfreds med, hvad andre har fundet på. Hvad ville der mon være sket i de tider, hvor man måtte klare sig uden forbilleder, hvis alle havde været af den opfattelse, at de ikke havde lov til at gøre noget eller forestille sig noget, som ikke allerede var kendt og accepteret? Så var der ikke blevet opfundet noget som helst! Hvorfor skulle det så være forkert af os at finde på noget, som ikke har eksisteret før? Hvis vore uskoledede forgængere blev drevet alene af deres medfødte opfindsomhed til at frembringe så mange ting, skulle vi så ikke netop tilskynde hinanden til at søge, fordi vi ved, at vore foregængere søgte og fandt? Når disse folk, der ikke havde nogen til at undervise dem i noget som helst, kunne give så mange ting i arv til deres efterkommere, hvorfor skulle vi så ikke benytte os af det, vi nu ved, til at frembringe noget nyt? Skulle vi blot tage til takke med, hvad vi har af andres nåde og barmhjertighed? — ligesom den slags

Note: Teksten udgør kapitel 2 i bog 10 af Quintilians *Institutio oratoria* (En talers uddannelse). Oversættelsen er baseret på M. Winterbottoms latinske tekstudgave af værket i serien af *Oxford Classical Texts* (Oxford: Clarendon Press, 1970).

1 I *Institutio oratoria* X.1 gav Quintilian en række eksempler på græske og romerske forfattere, som den kommende taler vil have gavn af at læse og studere for at få indblik i de forskellige kvaliteter, der hører til talens sproglige udformning.

malere, der blot tragter efter at kunne tegne efter på forhånd fastlagte mål og linjer.

Det er også forkasteligt at lade sig nøje med at leve op til det, man efterligner. For hvad nu, hvis der aldrig var nogen, der havde overgået sit forbillede? Så havde vi inden for poesien ikke haft nogen, der overskyggede Livius Andronicus,² og ingen historieværker ud over præsternes annaler;³ vi ville stadig sejle med tømmerflåder, og der ville ikke findes anden slags malerier end dem, som blot opridser den skygge, ethvert legeme kaster i solen. Alt taget i betragtning er ingen kunst den samme, som da den blev opfundet, og ingen kunst bliver stående ved sin begyndelse. Det skulle da lige være, hvis vi netop dømmes vor egen tid til den ulykkelige skæbne, at intet må udvikle sig. For der er ikke noget, der udvikler sig ved efterligning alene. Men hvis vi ikke har lov til at bygge videre på arven fra vore forgængere, hvordan kan vi så gøre os håb om at opleve den fuldkomne taler? Blandt dem, vi hidtil har regnet for de største, findes der jo ikke nogen, der ikke mangler et eller andet eller har en eller anden fejl. Selv de, der ikke stræber efter det højeste, bør tage konkurrencen op i stedet for blot at følge trop. For den, der kæmper for at komme først, kommer måske på omgangshøjde, selvom han ikke er i stand til at overhale. Under alle omstændigheder er der ikke nogen, der kan komme på højde med andre, hvis vedkommende har sat sig i hovedet, at han skal følge i deres fodspor. For den, der følger efter en anden, bliver nødvendigvis altid nummer to. Dertil kommer, at det som oftest er lettere at gøre mere end at gøre det samme. Ensartethed er nemlig svær at opnå, og ikke engang naturen har kunnet

udvirke, at de ting, der ser ganske ens ud og tilsyneladende er magen til hinanden, ikke trods alt kan skelnes fra hinanden i kraft af en eller anden lille forskel. Desuden er alt det, der ligner noget andet, nødvendigvis altid mindre værd end det, det efterligner; det gælder for eksempel skyggen i sammenligning med kroppen, et portræt i sammenligning med modellens ansigt, og en skuespillers ageren i sammenligning med ægte følelsesudbrud. Det samme er tilfældet med forskellige slags taler. De eksempler, vi bruger, er ægte og har en naturlig kraft, mens al efterligning er kunstig og bestemt af en anden persons hensigt. Det er grunden til, at deklamationer er blodfattige og kraftløse i sammenligning med taler, fordi materialet er sandt i de sidstnævnte, men ren fiktion i de førstnævnte.

I øvrigt kan man slet ikke efterligne det, der er vigtigst for en taler, nemlig talent, opfindsomhed, udtrykskraft, sans for gode formuleringer og alle de andre ting, der ikke kan læres. Alligevel er der mange, der tror, at når blot de genbruger bestemte ord fra forskellige taler eller bestemte eksempler på prosarytme, så laver de en fremragende gengivelse af det, de har læst. Men ord går af brug eller kommer på mode til forskellige tider, og sædvanen er den sikreste målestok. Ord er ikke af naturen gode eller dårlige (for de er i sig selv ikke andet end lyd), det afhænger udelukkende af, om de er brugt i den rigtige sammenhæng eller ej. På samme måde skal sætnings- og periodebygningen både passe til indholdet og være behageligt afvekslende.

Derfor skal man nøje overveje alt det, der vedrører denne del af studierne. For det første, hvem man skal efterligne, for der er mange, der har været opsat på at komme til at ligne de dårligste og mest talentløse forfattere. For det andet, hvad man skal bestræbe sig på at efterligne hos dem, man har valgt sig som model. For også store forfattere kan begå fejl og af den grund møde kritik fra de lærde og endda fra hinanden. Man kunne godt ønske, at folk kom til at tale bedre ved at efterligne gode forbilleder, når

2 Livius Andronicus (3. årh. f.v.t.) skrev latinske tragedier og komedier efter græsk forbillede og gendigtede Homers *Odysseen* på latin og tilpasset til den romerske mytologi og historie.

3 Fra o. år 300 f.v.t. noterede de højeste præster i Rom rækken af embedsmænd samt de vigtigste religiøse begivenheder på de tavler, der er kendt som *tabulae pontificum*. Omkring år 100 f.v.t. publiceredes de såkaldte *annales maximi*, som regnes for det første egentlige historiske værk på latin.

nu deres efterligning af dårlige forbilleder får dem til at tale værre. Men heller ikke de, der har dømmekraft nok til at undgå fejl, skal stille sig tilfreds med at gengive en afbildning af en kvalitet og blot dens ydre skin — eller som Epikur ville have sagt det: de partikler, som alle objekter afgiver fra deres overflade.⁴ Det er imidlertid, hvad der sker for dem, der ikke har en tilbundsående forståelse af en tales kvaliteter og kun tager hensyn til talens 'udvortes'. Skulle deres efterligning falde lykkeligt ud, adskiller de sig ikke meget fra deres forbilleder, hvad ordvalg og rytme angår; derimod når de ikke op på højde med dem i udtrykskraft og opfindsomhed. De fleste kommer dog slet ikke godt fra det, men gør sig skyldige i de fejl, der ligger de retoriske dyder nærmest: de bliver svulstige i stedet for ophøjede, tyndbenede i stedet for kortfattede, overmodige i stedet for stærke, overstrømmende i stedet for frodige, springkåde i stedet for rytmiske, forsømmelige i stedet for enkle. Af den grund tror folk, at de med en simpel og ustruktureret fremstilling af et trivielt og ligegyldigt emne kan måle sig med de antikke forfattere: de, der sparer på udsmykning og sentenser, bilder sig ind, at de lever op til atticisterne. De, der skriver i afsnubbede sætningsperioder, overgår naturligvis Sallust og Thukydid i dunkel tale; de triste og kedelige tager konkurrencen op med Pollio;⁵ når det lykkes for de dovne og talentløse at formulere en pænt lang sætningsperiode, sværger de på, at sådan ville Cicero netop have sagt det. Jeg har kendt talere, der var overbevist om, at de ramte plet i deres efterligning af denne guddommelige taler, når blot de afsluttede deres sætninger med "esse videatur".⁶ Det væsentlige

4 Ifølge Epikur dannes synsindtryk ved øjets optagelse af de partikler eller billeder, der afgives fra de sansede objekter. Denne del af den epikuræiske lære er bl.a. fremstillet af den romerske digter og filosof Lukrets (1. årh. f.v.t.) i værket *De rerum natura* (Om tingenes natur), IV.42 ff.

5 Sallust (1. årh. f.v.t.) og Thukydid (5. årh. f.v.t.): romersk hhv. græsk historieskriver. Pollio (76 f.v.t.-4 e.v.t.): romersk taler og historiker.

6 Direkte oversat: "synes at være". Denne metriske afrun-

er med andre ord, at den enkelte er klar over, hvad han sætter sig for at efterligne, og ved, hvorfor det er godt.

Når taleren kaster sig ud i denne opgave, er det vigtigt, at han kender sine egne stærke og svage sider. For det kan ske, at han ikke har de fornødne evner til at efterligne et bestemt forbillede, eller at han er alt for forskellig fra den, han gerne vil efterligne. Den, der har et beskedent talent, skal ikke udelukkende gå efter det kraftfulde og voldsomme. Den, der har et stort og utæmmet talent, risikerer at miste sin talekraft ved at efterstræbe det forfinede; samtidig opnår han måske ikke den elegance, han er ude efter. Der er nemlig intet så uklædeligt som en hårdhændet behandling af et fint og sart emne. Den lærer, jeg introducerede i bog 2, gav jeg derfor ikke blot til opgave at undervise eleverne i de ting, den enkelte fra naturens hånd er bedst egnet til.⁷ Han skal også hjælpe de gode ting frem, han finder i hver enkelt af dem, og så vidt muligt give dem det, de mangler, og bidrage med rettelser og forandringer. Han er jo sat til at bestyre og udvikle andres evner — at omforme sine egne naturlige anlæg er en langt vanskeligere opgave. Men ikke engang denne lærer, som dog så gerne ser, at hans elever til overflod er gjort af det rette stof, vil spille kræfter på en elev, der tydeligvis har sin egen natur imod sig.

Man skal også undgå den udbredte fejl at tro, at man i talekunsten skal efterligne digtere og historikere, og at man i digtning og historieskrivning skal efterligne talere og deklamatorer. Hvert emne har sin lov og sine regler for, hvad der er passende: komedien stiger ikke op på tragediens høje såler, og omvendt går tragedien ikke i komediens flade sko. Alle former for vel-talenhed har dog noget tilfælles. Det er dette fælles gods, vi skal efterligne.

De, der koncentrerer sig om et enkelt stilleje,

ding af sætningsperioden (*clausula*) er Ciceros foretrukne og består af en creticus (—○○) plus en spondæ (— —).

7 Se *Institutio oratoria* II.8.

kommer ofte ud for det problem, at bliver de begejstret for en andens bryske stil, magter de ikke at frigøre sig fra den, end ikke i sager, der kræver en mild og rolig talestil. Er de blevet indtaget i en let og charmerende stil, har de derimod ikke tilstrækkelig gennemslagskraft i barske og vanskelige sager. For ikke blot stilles der forskellige krav til forskellige sager; der er også forskel på, hvad der kræves i de enkelte dele af den samme sag: noget skal fremlægges mildt, noget brysk, noget livligt og noget roligt, noget har til formål at belære, andet skal bevæge, og fremgangsmåden er helt forskellig i hvert enkelt tilfælde. Derfor vil jeg ikke råde nogen til at finde sig et enkelt forbillede, som han kan følge i et og alt. Demosthenes var den mest fuldkomne af grækerne, men selvom han på langt de fleste punkter var den bedste, var der dog dem, der overgik ham på det ene eller det andet punkt. Selv det bedste forbillede må altså ikke være det eneste, man efterligner. Vil det sige, at det ikke er tilstrækkeligt at fremlægge alt på samme måde som Cicero? For mit eget vedkommende ville jeg være godt tilfreds, hvis jeg kunne leve op til ham i alle henseender. Men er der noget i vejen for her og der at gribe til Cæsars kraftfuldhed, Cælius' bryskhed, Pollios forsigtighed eller Calvus' gode dømmekraft?⁸ Rent bortset fra, at den kloge taler altid, om muligt, skal suge det bedste til sig fra enhver, så er dette så vanskeligt et forehavende, at koncentrerer man sig om ét forbillede alene, får man næppe fat i bare en brøkdel af alle hans fortrin. Men eftersom det ikke er muligt for os at kopiere det forbillede, vi har valgt, i alle

detaljer, skal vi være opmærksom på kvaliteterne hos flere forskellige forbilleder, for så vil noget hænge ved fra den ene og noget fra den anden, sådan at vi siden kan bruge hver enkelt ting i den rette sammenhæng.

Det kan ikke siges for ofte, at efterligning ikke er et spørgsmål om ord alene. Man skal også lægge mærke til, hvordan forståelsen af det passende er afgørende for de gode taleres behandling af stoffet og de implicerede. Man skal notere sig, hvordan de planlægger og disponerer deres taler, og hvordan alt — også de ting som tilsyneladende udelukkende tjener til at behage tilhørerne — tager sigte mod sejr: hvilket formål tjener indledningen, af hvilken type og hvor varieret er deres sagsfremstilling, hvilken styrke udviser de i bevisførelsen og i gendrivelsen af modparten, hvor stor er deres kunnen, når det gælder om at appellere til de forskellige følelser, og i hvor høj grad forstår de at udnytte tilhørernes gunst (for popularitet er glimrende, når den kommer af sig selv, men ikke når vi angler efter den). Holder vi os alt dette for øje, kan vi tale om efterligning i ordets rette forstand. Den, der derudover forstår at bidrage med sine egne fortrin og er i stand til at supplere, hvad der mangler, og skære det overflødige fra, han vil være den fuldkomne taler, som vi efterlyser. Jeg skulle mene, at betingelserne for at opnå en sådan perfektion må være de allerbedste netop nu, hvor vi har kendskab til så mange flere mønstereksempler på veltalendehed, end tilfældet var for dem, vi hidtil har regnet for de største inden for vort fag. De for deres del vil således også få ros for, at de overgik deres forgængere og overdrog hvad de vidste til deres efterkommere.

8 Cælius (82-48 f.v.t.): romersk taler, fremhævet af Quintilian i *Institutio oratoria* IV.2.123 for sit vid og bid. Calvus (82-o. 47 f.v.t.): romersk taler og digter.